PROTIZÁKONNÉ AKTIVITY RUDÉ ARMÁDY V ČESKOSLOVENSKU

Prakticky od okamžiku ukončení války v Evropě začal být na území Československa formován obraz Rudé armády osvoboditelky. Toto vykreslení pochopitelně od samého počátku podléhalo idealizaci. Československou veřejnost ovládala vlna euforie, nadšení a vděčnosti. Když pak konečně mohlo nastat vystřízlivění a otevření kritické diskuse na toto téma, přišel únorový převrat a na dalších čtyřicet let převládl jednostranný výklad dějin.Nadnést i kdyby jen v akademickém prostředí alternativní pohled na činy Rudé armády během osvobození zkrátka nebylo myslitelné.

Násilí, vraždy, znásilňování

Již od prvních chvil, kde se Rudoarmějci ocitli na území předválečného Československa, provázely jejich chování různé formy násilí. Vojáci se dopouštěli rabování, krádeží, fyzického napadání civilistů (zejména při roztržkách, pod vlivem alkoholu apod.), ale velmi často také znásilňování. Takové chování samozřejmě nebylo způsobeno „vrozenými predispozicemi“, jak někteřírádi tvrdí, ale opět jen díky válečným podmínkám a z nich vyplývajícím situačním vlivům. Zvěrstva, kterých se při osvobozování dopouštěla Rudá armáda nelze připisovat výlučně jí samotné, ale jsou typická pro jakoukoliv armádu, potažmo organizovanou komunitu složenou z mužů, která po určitou dobu paralelně žije mimo klasickou společnost a vytváří si vlastní normy a návyky jednání. Existuje nespočet dokladů, které potvrzují obdobné činy německého wehrmachtu, americké armády, ale i československých jednotek. V žádném případě to však nemá a nesmí omlouvat či bagatelizovat skutky, kterých se Rudá armáda během osvobozování dopustila.

Není podchyceno (a ve své podstatě ani podchytit nejde), ke kolika případům znásilnění, napadení či okradení Rudou armádou v Československu došlo.[1] Jisté je, že se zde nechovala jako na území suverénního státu, ale jako na dobytém území. Rudoarmějci, nezřídka pocházející ze zaostalých oblastí Sovětského svazu, byli fascinováni všedními vymoženostmi a technickým pokrokem a tuto svou fascinaci nedokázali dát najevo jinak než přivlastňováním věcí, aniž by věděli, k čemu slouží, či jak se mají používat. Obzvláštní oblibě se těšily náramkové hodinky, které jejich hrdí majitelé neváhali nosit ve všech vlastněných exemplářích na obou horních

1 Sovětská vojenská přítomnost jen na území českých zemí byla od března 1945 do 1. prosince 1945, kdy musely cizí armády republiku opustit. Je třeba zmínit, že k excesům nedocházelo pouze za válečné situace a bezprostředně po ní, ale ještě i v době míru, ačkoliv ve zmenšující se míře.

končetinách, nezřídka i na nohou. Častým předmětem krádeží byla rádia, elektrospotřebiče ale i obyčejná jízdní kola. Nejběžněji se ovšem zabavovala a kradla tažná zvířata, což často vedlo ke smrtelným případům, když je jejich majitelé odmítali dobrovolně vydat. Určitá kulturní zaostalost vůči evropskému prostředí stejně jako hluboká apatie pramenící z válečných prožitků způsobovala, že se sovětští vojáci častokrát chovali bezohledně a bez sebemenších civilizačních návyků. Závažný problém však vyvstával z dlouhodobé sexuální neukojenosti a všudypřítomné příležitosti k její kompenzaci. Za čas strávený v první linii si navíc vojáci navykli bez ostychu ukájet své potřeby. Ušetřeny přitom nebyly dívky ještě dětského věku ani vetché stařeny. Jen na území německé říše (v jejích předválečných hranicích) se odhaduje, že byl znásilněno více než 2 miliony žen, z toho velká část opakovaně. Nemálo znásilněných žen na následky násilného zneužití podlehlo. V této souvislosti je třeba zmínit i četné sebevraždy, často všechženských členů rodiny, provedené v zoufalém úmyslu vyhnout se neodvratnému znásilnění. V českých zemích se dá očekávat, že vyšší počet znásilnění nastal zejména v pohraničí na německém obyvatelstvu, ačkoliv tuto hypotézu nelze pramenně podložit. Zásadní problém totiž spočívá v mizivé či případně ve velmi chabé evidenci těchto případů stejně jako v jejich tabuizaci a v samotné traumatologické podstatě. Jen málokterá žena se nebála o svém zážitku otevřeně promluvit. Z toho důvodu se tématu doposud nedostalo patřičné společenské pozornosti a velká část české veřejnosti žije v domnění, že v českých zemích a na českých ženách ke znásilňování nedocházelo.

Ve výpovědích pamětníků se často objevují tvrzení, že se setkávali s velice kultivovanými vojáky Rudé armády, kteří se žádných nepravostí nedopouštěli, stejně jako s bezohlednou lůzou, pro niž neexistovalo překážek. Výpovědi jsou vesměs dvojího charakteru a ve své podstatě si protiřečí. Zatímco první skupina zmiňuje setkání s dobrosrdečnými příslušníky průzkumných oddílů, kteří varují před druhým sledem, jenž nebude znát slitování, druhá skupina pamětníků láteří na bezpříkladné chování prvního sledu, jež často odůvodňuje složením ze samých kriminálních živlů, protože jinak si jeho počínání nedokáže vysvětlit. Více než samotný obsah sdělení, jestli byl horší první nebo druhý sled, je však zajímavá forma a prostředky zdůvodňování, které v této souvislosti pamětníci užívají. Slušní jsou hodnocení jako kultivovaní, evropští a vzdělaní, zatímco ti, jejichž jednání je naprosto nepřístojné, musí s jistotou představovat zlotřilé povahy či vyložení kriminálníci.

Únosy československých předválečných občanů

Bezohlednost Sovětského svazu se odrážela v mnoha rovinách. Jedním z křiklavých případů nerespektování suverenity osvobozovaných států a vměšování do jejich vnitřních záležitostí představuje postup sovětských orgánů na území ČSR po dobu osvobozování území i bezprostředně po ukončení války. Že Sovětský svaz nehodlá respektovat vzájemné diplomatické úmluvy, se ukázalo již v prvních oblastech osvobozené Podkarpatské Rusi. Ačkoliv se zde opět měla etablovat československá státní moc, postupovalo místní sovětské vojenské velení zcela opačně: Verbovalo brance do Rudé armády, internovalo civilisty sporných národností a odvlékalo je do SSSR za účelem nucených prací, přijímalo represivní opatření vůči obnovovaným pilířům československé státní moci (např. byly rozpouštěny nově zvolené národní výbory). Činnost sovětských orgánů pouze zrcadlila to, co mělo být tou dobou již dávno jasné, totiž že s Podkarpatskou Rusí má SSSR jiné úmysly. Avšak ani poté,

co československá politická reprezentace akceptovala nároky Sovětského svazu, se jeho postup na osvobozeném území nezměnil.Na mnoha místech Slovenska ignorovaly sovětské jednotky protesty československé správy a svévolně zatýkaly československé občany, zejména ty s nevyhraněnou národností. Někdy bylo zajišťování osob motivováno čistě potřebou jejich pracovní síly. Takoví se pak na dlouhé měsíce i roky často octli v Sovětském svazu, dokud se československé diplomacii nepodařilo vyjednat jejich návrat. Že se nejednalo o okrajovou skupinu osob potvrdily porevoluční výzkumy, které v tomto případě odhadují až 60 tisíc osob ze Slovenska, jež byly zavlečeny do SSSR.

K podobným událostem docházelo i poté, co se osvobozovací boje přenesly do českých zemí. První a v tomto ohledu nejsilněji postiženou oblastí se stalo české Slezsko, kde žilo jednak nejvíce národnostně nevyhraněného obyvatelstva a které vzhledem ke své poloze vstoupilo do cesty Rudé armádě jako první. Neznáme přesné počty mužské populace z Hlučínska a Těšínska, jež byly odvlečeny ze svých domovů. Jisté však je, že orgány kontrarozvědky (SMĚRŠ) a NKVD systematicky zajišťovaly osoby, na nichž ulpělo sebemenší podezření, že si zadaly s nacistickým režimem. Protože si svým způsobem zadali s nacismem téměř všichni, postihl sovětský postup značné množství mužské populace. Stačilo pouhé udání, nalezení fotografie v uniformě nebo roztržka se sovětským vojákem a bylo rozhodnuto. Každý, kdo zastával jakoukoliv funkci v nacistické straně, obecní samosprávě, nebo spolcích a nenacházel se např. v zajetí či u volkssturmu, byl internován. V tomto ohledu Sovětům dobře posloužil obnovený vyhlazovací tábor v Osvětimi, jehož úloha se však nyní zredukovala na pouhou koncentraci. Nelze upřít, že v síti sovětské vojenské kontrarozvědky uvízla řada lokálních nacistů. Zároveň s nimi ale bylo pozatýkáno až příliš mnoho nevinných lidí. A stejně jako na Slovensku, také zde docházelo k zadržování práce schopných mužů, jež byli nuceni k pohánění stád konfiskovaného dobytka daleko na východ. Jsou známy případy osob, které už se domů nikdy nevrátily.

Možná nejsmutnější kapitolu ovšem představují únosy carských emigrantů, kteří v Československu po první světové válce nalezli druhý domov. Jednotky NKVD stejně jako orgány SMĚRŠ nenechaly nic náhodě a od prvních chvil po osvobození zahájily únosy Rusů či Ukrajinců. V drtivé většině případů se jednalo o výše postavené osoby, které v předválečném Československu zastávaly mnohdy vysoké posty. A tak se mezi prvními zadrženými objevili významní profesoři, ředitelé pražského ruského či ukrajinského gymnázia, předválečné politici[2], ale i konstruktéři a průmysloví specialisté. Asi nejvýznamnější a nejznámější unesenou osobou je postava bývalého carského důstojníka, předválečného armádního generála a v době mnichovské krize velitele 1. československé armády, Sergeje Vojcechovského (1883–1951). On, stejně jako mnoho jiných, nalezl v nelidských podmínkách systému GULAG smrt za nevyjasněných okolností. Nejsmutnější na celém popsaném počínání je ovšem fakt, že československá strana neučinila jediný krok, kterým by se pokusila své občany ochránit. Nebyl podán žádný protest, ministerstvo zahraničí pouze předalo svému sovětskému protějšku seznam osob, jež požaduje vrátit pod pravomoc československých orgánů. Legitimita únosů však vůbec nebyla zpochybněna!

2 Nejznámějším byl nejspíše pomnichovskýpředseda autonomní vlády Podkarpatské Rusi a prezident tři dny trvajícího státu Karpatská Ukrajina Augustin Vološin, který se po obsazení své země Maďarskem uchýlil do pražského exilu. Zemřel za nevyjasněných okolností v moskevském žaláři ještě v roce 1945.